

Tadeusz Bohatyrewicz (Siedlce)

CIEKAWY MONETY ZE SKARBU ZNALEZIONEGO W LIWIE

W październiku 2003 roku, podczas robót drogowych w Liwie (powiat węgrowski, województwo mazowieckie), znaleziono skarb srebrnych monet z XVII-XVIII wieku. Informacja wstępna o jego znalezieniu ukazała się najpierw w „Tygodniku Siedleckim”¹, a potem w „Biuletynie Numizmatycznym”². Archeolodzy odzyskali łącznie 346 monet z lat 1656-1722. Wśród odzyskanych monet przeważały szóstaki Rzeczypospolitej – koronne i litewskie oraz księstwa i królestwa Prus. Było ich 306. Ponadto były tam 24 orty o nominale 18 groszy (polskie i pruskie) oraz 16 monet o nominale 30 groszy – złotówki (tynfy, tymfy).

Ale nie było to wszystko. Dotarłem do kolejnych 45 monet z tego skarbu. Być może, było łącznie około 100, a nawet 150 monet, których nie zdołali odzyskać archeolodzy. Skład 45 monet do których dotarłem to: 1 talar brabancki z 1648 roku, złotówki, orty Rzeczypospolitej i Prus, pruskie i polskie szóstaki (większość), a wśród nich dwa szóstaki Augusta II (1697-1733) z 1702 roku, których nie było w części skarbu odzyskanej przez archeologów. Znakomita większość to monety popularne, odnotowane i opisane w katalogach. Ale wśród nich natrafiłem i na takie, które nie są opisane w katalogu ze względu na to, że nie ujmują one odmian w napisie otokowym na monecie, ale i na monety różniące się kształtem popiersia lub tarcz herbowych, a także z błędami powstałymi na stemplu z winy pracowników mennicy. Te właśnie, ciekawe moim zdaniem monety chcę tu zaprezentować.

1. Jan Kazimierz (1648-1668), szóstak koronny z mennicy bydgoskiej. 1661 rok. Av. Popiersie w prawo w obwódce.
Napis: **IOH:CASIM:D:G:REX.POL&SVE...**
Rv. Pod koroną cyfra **VI** i tarcze herbowe Polski, Litwy i króla w obwódce. Sygnatura **.T – T**. Pod koroną cyfra rzymska **VII**, a nie **VI**.
Herb Ślepowron (dalej hŚ) przedziela napis: **GROS.ARG.SEX. - REG:POL.1661**.
Średnica 25 mm, waga 3,02 g. Kam.-Kurp. i Kop. takiej odmiany nie notują.

¹ D. Kuziak, *Archeologiczna sensacja w Liwie! Skarb pełen tynfów*, Tygodnik Siedlecki, nr 44, 2 listopada 2003.

² T. Bohatyrewicz, *Skarb monet srebrnych z Liwu (informacja wstępna)*, Biuletyn Numizmatyczny 2004, nr 1.

Wszystkie fotografie wykonał Michał Zasłona.

Wystąpił tu błąd podczas wybijania nominału **VI** na stemplu; wybito podwójnie puncen z cyfrą **I**, przez co powstała cyfra **VII**. W opisywanym zbiorze występuje tylko jedna taka moneta, nr inw. ML 920.

2. Jan Kazimierz, szóstak koronny z mennicy bydgoskiej, 1662 rok.
Av. Popiersie wąskie w obwódce w prawo.
Napis: **IO[...]**AS.DG.REX POL&[...]**IP****.
Rv. Pod koroną cyfra **VI** i tarcze herbowe Polski, Litwy i króla mniej ozdobne, prawie proste, w obwódce. Po bokach herbu Wazów sygnatura **.T – T.**
Napis: **GROS.ARG. SEX (hŚ) REG.POL.1662**.
Średnica 25 mm, waga 3,02 g. Kam.-Kurp. i Kop. i nie notują takiej odmiany, Szłap.-Bieł. av. 94, rv. 98. Nowy typ tarcz herbowych na rewersie z sygnaturą **.T – T.**
Bity przed lipcem 1662 roku. R6?**

Według Szłapinskigo i Bielopolskiego³ jest to nowy, przejściowy wzór strony głównej i odwrotnej wykonany przez mincerza z mennicy poznańskiej, który przeszedł do pracy w mennicy bydgoskiej. Na stronie głównej widzimy tu nowy kształt popiersia, który występuje na monetach tej mennicy w następnych latach. Natomiast strona odwrotna jest ciekawa ze względu na nowy kształt tarcz herbowych, taki jaki widzimy na monetach z mennicy poznańskiej, a dodatkowo występuje sygnatura **.T – T.** Tomasza Tymfa, który do lipca 1662 roku był zarządcą mennicy bydgoskiej. Edmund Kopicki, w swym katalogu⁴, nie wykazuje w 1662 roku monet bitych takimi stemplami awersu i rewersu z sygnaturą **.T – T.** Według mojej oceny rzadkość tej monety można określić jako R6. W opisywanym zespole jest jedna taka moneta, nr inw. ML 935.

³ W. Szłapinskij, S. Bielopolskij, *Monety koronne Jana Kazimierza bite w mennicach zarządzanych przez Andrzeja i Tomasza Tymfów w latach 1662–1667 (przypisanie do poszczególnych mennic)*, Lwów 2003.

⁴ E. Kopicki, *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych*, Warszawa 1995.

3. Jan Kazimierz, szóstak koronny z mennicy bydgoskiej, 1663 rok.
Av. Popiersie w obwódce w prawo. Napis: **IOAN CAS D G[...][M D L R.]**.
Rv. Pod koroną cyfra **VI** i tarcze herbowe Polski, Litwy i króla w obwódce, sygnatura **A – T**. Napis: **[...]SEX (hŚ) REG POL 1663..**
Średnica 25 mm, waga 2,96 g. Kam.-Kurp. av. 225, rv. nie notuje. Kop.1668 odm.

Na wyróżnienie zasługuje tu nie notowany w katalogach Kopickiego⁵ oraz Kamińskiego i Kurpiewskiego⁶ kształt tarczy herbu Wazów, którego górna krawędź jest prosta. Nie jest to kartusz, a typowa tarcza herbowa prosta. W opisywanym skarbie są 4 takie monety (ilustrowana ma nr inw. ML 976).

4. Jan Kazimierz, szóstak koronny z mennicy bydgoskiej, 1664 rok.
Av. Popiersie w obwódce w prawo.
Napis: **IOAN.CAS D.REX POL.&S M D L.R.P.** (Brak litery **G** w skrócie **D.G**).
Rv. Pod koroną cyfra **VI** i tarcze herbowe Polski, Litwy i króla w obwódce, sygnatura ? – **T**. Napis: **GROS ARG SEX[...][G.POL.1664..**
Średnica 25 mm, waga 2,92 g. Kam.-Kurp. i Kop. nie notują takiej odmiany. R6?

Występuje tu brak litery **G** w skrócie **D G**. Taki błąd zauważyłem na jednej monecie, nr inw. ML 997.

⁵ E. Kopicki, *op. cit.*

⁶ Cz. Kamiński, J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich 1649-1696 (Jan Kazimierz – Michał Korybut Wiśniowiecki – Jan III Sobieski)*, Warszawa 1982.

5. Jan Kazimierz, szóstak koronny z mennicy bydgoskiej, 1667 rok.
Av. Popiersie w obwódce w prawo.
Napis: ***DOAN.** (Litery D i O w ligaturze) **CASI:D G:(hŚ) REX POL[...].**
Rv. Pod koroną cyfra **VI** i tarcze herbowe Polski, Litwy i króla w obwódce, sygnatura **TL – B**, rozetki przy koronie, kwiatek między tarczami.
Napis: **GROS ARGE.SEX.REG.POL 1667.**
Średnica 25 mm, waga 3,32 g. Kam.-Kurp. i Kop. nie notują takiej odmiany.

Na uwagę zasługuje tu błąd występujący w pisowni imienia. Zamiast **IOAN** jest **DOAN**. Przypuszczalnie pracownik mennicy do wykonania napisu na stemplu użył omyłkowo puncenu z literą **D** zamiast z literą **I**, albo też wykonując napis najpierw użył puncenu z literą **O**, a potem przerobił nabijając w to miejsce literę **I**. Błąd ten nie został zauważony.

W opisywanym zespole stwierdziłem tylko jedną monetę z takim błędem, nr inw. ML 1053. Jej rzadkość określam jako R6.

6. Jan Kazimierz, szóstak koronny z mennicy krakowskiej, 1661 rok.
Av. Popiersie w obwódce w prawo, herb Sępówron bez tarczy.
Napis: **IOAN CASI.D.G.(hŚ) REX.POL.&SVE.**
Rv. Pod koroną cyfra **VI** i tarcze herbowe Polski, Litwy i króla w obwódce, sygnatura **TL – B** Napis: **GROS.ARGE.SEX. REG.POL.1661.**
Ostatnia cyfra 1661 roku w formie rzymskiej **I**.
Średnica 25 mm, waga 3,22 g. Kam.-Kurp. 172, Kop. av. 1637, rv. 1631. Kamiński-Kurpiewski i Kopicki nie notują rzymskiej cyfry I.

Odmienność od monet opisywanych w katalogach polega na tym, że w dacie – roku 1661 wybijając na stemplu cyfry **1**, na początku użyto puncenu z arabską cyfrą **1**, a na końcu użyto puncenu z cyfrą rzymską **I**. W opisywanym zespole są dwie takie monety (ilustrowana ma nr inw. 925).

7. Jan Kazimierz, szóstak koronny z mennicy krakowskiej, 1664 rok.
Av. Popiersie w obwódce w prawo.
Napis: **IO:CAIM:DJ...JX PO:&SVE.M:D.L.**⁷
Rv. Pod koroną cyfra VI i tarcze herbowe Polski, Litwy i króla w obwódce, sygnatura A – T. Nad herbem Wazów mały romb.
Napis: **GROS:AR.SEX (hŚ) REG:POL.1664.**
Średnica 25 mm, waga 3,39 g. Kam.-Kurp. i Kop. tej odmiany nie notują

Pracownik mennicy podczas wybijania imienia **CASIM** popełnił błąd opuszczając literę **S** przez co powstał błędny skrót imienia **CAIM**, który dał podstawę do różnych spekulacji, nawet o charakterze politycznym. Nr inw. ML 1010, rzadkość R6.

8. Jan Kazimierz, szóstak koronny z mennicy krakowskiej. 1666 rok.
Av. Popiersie w obwódce w prawo.
Napis: **IO:CASI.D G / Order Złotego Runa / REXPO:S:M.DL***.
Rv. Pod koroną cyfra VI i tarcze herbowe Polski, Litwy i króla w obwódce, sygnatura A – T.
Napis: **GROS: AR SEX (hŚ) REG:PO:1666.**
Średnica 25 mm, waga 3,00 g. Kam.-Kurp. i Kop. takiej odmiany nie notują.

Takiej odmiany strony głównej monety z mennicy krakowskiej nie odnotowują katalogi Kamińskiego-Kurpiewskiego⁸ i Kopickiego⁹. Na wielu szóstakach, na stronie głównej występuje popiersie z Orderem Złotego Runa, ale znak tego orderu nie wychodzi poza obwódkę. Na opisywanych egzemplarzach znak Orderu Złotego Runa wychodzi poza obwódkę przedzielając napis otokowy. W opisywanym zespole występują dwie takie monety (ilustrowana ma nr inw. ML 1047). R6? R7?

⁷ Na temat tego nietypowego skrótu „CAIM”, wśród numizmatyków krakowskich, pod koniec XIX wieku, toczyła się ożywiona dyskusja. Patrz W. K[ostrzębski], *Błędne drogi w zbieraniu numizmatów polskich*, Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne, 1896.

⁸ Cz. Kamiński, J. Kurpiewski, *op. cit.*

⁹ E. Kopicki, *op. cit.*

9. Jan Kazimierz, złotówka z mennicy krakowskiej. 1666 rok.
Av. Pod koroną **ICR**.
Napis: **DAT:PRETIUM:SERVATA SALUS / POTIORQ O.** (zamiast cyfry 3 jest kółko z kropką w środku) **METALLO EST.**
Rv. Pod koroną tarcza, na niej herby Polski i Litwy i napis: **XXX GRO/.POL..**
Napis: **MONET:NOV:ARG:REG:POL.1666.**
Średnica 24 mm, Kop. 1792, w zbiorze prywatnym.

10. Jan III Sobieski (1674-1696), szóstak koronny z mennicy bydgoskiej. 1677 rok.
Av. Popiersie w diademie z liści laurowych w prawo, w stroju rzymskim, z ozdobną zapinką, pod nim sygnatura **S.B.**
Napis: **IOAN.III D G.REX POL.M.D.L.R.PR..**
Rv. Korona, pod nią nominał **VI** i ozdobne tarcze herbowe Polski i Litwy i króla. U dołu, po bokach herbu Sobieskich rok **16 – 77.**
Napis: **GROS.ARG.SEX.**(herb Leliwa na ozdobnej, podłużnej tarczy, dalej – **hL).****REG.POLONIÆ.**
Średnica 24 mm, waga 3,39 g. Kop. 1935. R 6.

W opisywanym zbiorze była tylko jedna taka moneta, nr inw. ML 1124.

11. Jan III Sobieski, szóstak z mennicy bydgoskiej. 1681 rok.
Av. Popiersie w diademie z liści laurowych w prawo, sygnatura **TLB.**
Napis „rozmazany”: **IOAN.III D G REX POL.M.D.L.R.P.**
Rv. Korona, pod nią nominał **VI** i ozdobne tarcze herbowe Polski i Litwy i króla. U dołu, po bokach herbu Sobieskich rok **16 – 81.**
Napis: **GROS.ARG.SEX (hL) REG POLONIÆ.**
Ostatnia cyfra roku – **1** to jakby przebite **0** . Można włączyć tę monetę do roku **1680** lub **1681**. Raczej do roku 1681.
Średnica 24 mm, waga 3,26 g. Kop. 1945/1953.

W zbiorze była tylko jedna taka moneta, nr inw. ML 1133.

12. Jan III Sobieski, szóstak z mennicy bydgoskiej. 1683 rok.
Av. Popiersie w diademie z liści laurowych w prawo, sygnatura **TLB.**
Napis: **IOAN.** [litera **A** ma kształt całego trójkąta] **III D G.REX POL. M.D.L.R.P.**
Rv. Korona, pod nią nominal **VI** i ozdobne tarcze herbowe Polski i Litwy i króla. U dołu, po bokach herbu Sobieskich rok **16 – 83**.
Napis: **GROS.ARG.SEX** (herb Jelita, dalej **hJ**) **REG.POLONIÆ**. Litera **E** nakłada się na koronę.
Średnica 24 mm, waga 3,38 g. Kop. 1964.

W zbiorze była tylko jedna taka moneta, nr inw. ML 1167.

13. Jan III Sobieski, szóstak z mennicy bydgoskiej. 1684 rok.
Av. Popiersie w diademie z liści laurowych w prawo, sygnatura **S.P.**
Napis: **IOAN III D G.REX POL.M.D.L.R.P.**
Rv. Korona, pod nią nominal **VI** i okrągłe, ozdobne tarcze herbowe Polski, Litwy i króla. U dołu, po bokach herbu Sobieskich rok **16 – 84**.
Napis: **GROS.ARG.SEX (hJ) REG.POLONIÆ**.
Średnica 24 mm, waga 3,34 g. Kop.1970. R5.

W zbiorze była tylko jedna taka moneta, nr inw. ML 1173.

Wykaz skrótów

Kam.-Kurp. – Kamiński, Cz., J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich 1649-1696*, Warszawa 1982.

Kop. – Kopicki, E., *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych*, Warszawa 1995.

Szłap.-Bieł. – Szłapinskij, W., S. Biełopolskij, *Monety koronne Jana Kazimierza, bite w mennicach zarządzanych przez Andrzeja i Tomasza Tymfów w latach 1662-1667 (przypisanie do poszczególnych mennic)*, Lwów 2003.

Tadeusz Bohatyrewicz, *Interesting coins from the hoard found in Liw*

The vast majority of coins in the hoard from Liw are common ones, well-known to numismatists and precisely described in catalogues. In this study I chose from among them only these, which in catalogues are recognized as very rare, as well as these which are not described in catalogues and maybe unknown to wider circle of numismatists. I also mentioned coins with mistakes on a rim legend. The hoard from Liw is at present in the Museum Armoury in Liw along with its photographic records.